

Joanna Sokołowska-Czarnecka
ul. Ignacego Daszyńskiego 1/5
44-100 Gliwice

Promotorzy:

prof. dr hab. Marek Bernacki – promotor główny

dr hab. Aleksandra E. Banot, prof. UBB – promotorka pomocnicza

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Kobiety (u) Miłosza. Studium analityczno-interpretacyjne

W niniejszej rozprawie podjęłam temat kobiet bliskich Czesławowi Miłoszowi, które zostały uwiecznione w jego twórczości. Odwołując się do wybranych dzieł noblisty, jak i jego biografii spisanej przez Andrzeja Franaszka i Agnieszkę Kosińską, ukazałam skomplikowane relacje łączące go z matką Weroniką, ciotką Gabriellą Lipską (z domu Kunat), zwaną przez niego „kuzynką Elą”, a także z dwiema żonami poety: Janiną i Carol. Dodatkowo przywołane zostały przeze mnie, w celu poszerzenia obszaru badawczego dwie osoby bardzo ważne dla Czesława Miłosza: Jadwiga Waszkiewicz (po mężu Tomaszewicz) – pierwsza młodzieńcza miłość z czasów wileńskich oraz Jeanne Hersch – szwajcarska filozofka pochodzenia żydowskiego, która przez pewien czas, na początku lat pięćdziesiątych XX wieku była towarzyszką życia poety.

W pracy stawiam następujące pytania badawcze:

1. Jaką rolę w życiu Czesława Miłosza odegrały bliskie mu kobiety? – ujęcie mitograficzne.
2. W jaki sposób w utworach Miłosza zaznaczona zostaje obecność bliskich mu kobiet i jego do nich stosunek? Na ile pomocna w interpretacji tego motywu okazuje się biografia poety?
3. W jakim stopniu kreacja podmiotu mówiącego w wybranych utworach Czesława Miłosza jest pochodną przedstawionych w nich relacji z ważnymi dla niego kobietami?

Rozprawa składa się z sześciu rozdziałów poprzedzonych wstępem i zakończonych wnioskami. We wstępie przedstawiłam tematykę rozprawy doktorskiej. Rozdział pierwszy

poświęcony jest metodologii badań literackich. Natomiast rozdział drugi to aktualna recepcja twórczości noblisty, w kręgu której zainteresowań są relacje poety z kobietami.

W pracy posłużyłam się metodą hermeneutyczną, która w celu poszerzenia interpretacji została uzupełniona o założenia mitografii Northropa Frye'a, dzięki której możliwe stało się połączenie twórczości poety z wątkami autobiograficznymi i biograficznymi. Do swoich rozważań włączyłam również wybrane koncepcje krytyki feministycznej.

W trzecim rozdziale przybliżyłam postać matki autora *Dolinny Issy* – Weroniki Miłoszowej z domu Kunat. Miłosz miał bardzo bliskie relacje z matką, co znalazło szczególne odzwierciedlenie w utworach napisanych przez niego po jej śmierci. Od matki noblista przejmuję filozofię życia, z myślą o niej snuje refleksje dotyczące egzystencji człowieka, głównie jej eschatologicznego wymiaru. W mentalnym połączeniu z jej osobą odczuwa wsparcie, bezpieczeństwo i zrozumienie. Postać matki jest sakralizowana, co sprawia, że zasadne jest zestawienie jej z boginią-matką – Demeter, której dbałość o dobro ludzkości była nadrzędnym celem.

Czwarty rozdział dysertacji poświęcony jest stryjecznej siostrze matki – Gabrieli Lipskiej, z domu Kunat, której uroda fascynowała Miłosza od najmłodszych lat. Źródłem wiedzy o ich skomplikowanych wieloletnich relacjach staje się twórczość poety oraz fakty biograficzne. Przywołanie w utworach kuzynki Eli łączy się, podobnie jak było to w przypadku matki, z egzystencjalnymi niepokojami, refleksjami związanymi z przemijaniem oraz ocalającą mocą poezji. Gabriela najprawdopodobniej była jego kochanką – ich romans zaczął się w Krasnogrudzie, kiedy Czesław Miłosz był nastoletnim chłopcem, i trwał aż po lata studiów w Wilnie. Poeta nigdy nie wypowiedział się otwarcie o relacjach, jakie łączyły go z piękną krewną. Badanie, rozpatrywanie związków zarówno mentalnych, jak i emocjonalnych z bliską mu osobą stało się przedmiotem moich rozważań w tym rozdziale pracy. Jak starałam się pokazać, posiłkując się koncepcją mitograficzną zapożyczoną od Northropa Frye'a, Gabrielę można porównać do postaci Afrodyty, w której łączą się piękno z życiem nie do końca szczęśliwym.

W kolejnej części pracy skupiam się na osobie pierwszej żony noblisty – Janinie Miłoszowej primo voto Dłuskiej, secundo voto Cękałskiej. Miłoszowie przeżyli ze sobą pięćdziesiąt lat. Zrozumienie relacji łączących tych dwoje tak różnych ludzi jest możliwe dzięki przytoczeniu faktów biograficznych, które stają się punktem wyjścia do interpretacji wierszy poświęconych osobie Janiny. W ujęciu mitograficznym pierwsza żona poety charakteryzuje się podobnymi cechami co Hera – żona Zeusa. W tej części pracy zwracam także uwagę na inne ważne dla Miłosza kobiety: Jadwigę Waszkiewicz i Jeanne Hersch.

Ostatnią analizowaną przeze mnie relacją jest trwające przez dziesięć lat szczęśliwe małżeństwo autora *Ocalenia* z Carol Thigpen. Przedstawiając ich związek, dowodzę, że u schyłku życia poeta spotkał osobę, która okazała się być dla niego idealną, wyrozumiałą i kochającą partnerką. Po niespodziewanej śmierci „Karoliny” Miłosz napisał wzruszający poemat *Orfeusz i Eurydyka*, w którym świadomie nawiązał do mitologicznych wątków. Poeta przywołuje w tym utworze mit orficki, by pokazać, że nawet wielki artysta w sytuacji granicznej pozostaje tylko człowiekiem borykającym się z okrutnym losem. Fakt ten został przeze mnie potraktowany jako przyzwolenie do zmiany mitograficznej optyki i podkreślenie tego, jak wyjątkową rolę pełni poeta, który swój ból potrafi wyrazić w słowach, a jego poezja ma ocalającą moc.

Analizując obecność bliskich kobiet w życiu i twórczości Miłosza, doszłam do następujących wniosków:

1. Na relacje Miłosza z bliskimi mu kobietami można spojrzeć poprzez pryzmat greckiej mitologii, dzięki czemu widać podobieństwa łączące świat Miłosza ze światem mitycznego władcy Olimpu – Zeusa.
2. Konteksty biograficzne odgrywają istotną rolę w lepszym zrozumieniu twórczości poety; stanowią bardzo ważny punkt odniesienia i pozwalają na dokładniejszą interpretację analizowanych w pracy utworów. Należy przy tym pamiętać, że Czesław Miłosz jako wytrawny poeta prowadzi swoistą grę literacką z czytelnikami, a w dużej mierze także z samym sobą, poszukując odpowiedzi na pytanie, kim jest jako człowiek i poeta. Niewątpliwie w odpowiedzi na te zasadnicze pytania pomocna jest poezja, szczególnie ta, której głównymi bohaterkami stały się ważne dla Miłosza kobiety: matka, ciotka oraz dwie jego żony. Bliskie kobiety, które jako bohaterki literackie pojawiają się w twórczości noblisty, pozwalają mu snuć refleksje natury egzystencjalnej poświęcone kondycji współczesnego człowieka, upływu czasu, porządku eschatologicznego, roli poety i poezji postrzeganej jako siła ocalająca, ale także dajmoniczna, wypływająca z ciemnych zakamarków ludzkiej natury... Przywołując w swych utworach postaci kobiet, poeta zakłada kolejne maski, staje się obserwatorem, partnerem filozoficznych rozmów, potrafi nawet wcielić się w kobiece ciało, cechuje go przy tym proteuszowa złożoność psychiki. Wszystko to sprawia, że – zgodnie z tezami hermeneutyki radykalnej – jednoznaczna interpretacja kwestii poruszanych w analizowanych wierszach nie jest do końca możliwa.
3. Podmiot wierszy Miłosza cechuje mądrość, której przejawy są widoczne w filozoficznych refleksjach i nieustannie stawianych pytaniach. Poeta niczym

demiurg tworzy własny literacki świat, w którym nieustannie się przegląda niczym w zwierciadle. W tym świecie, jak starałam się to pokazać w niniejszej rozprawie, bardzo ważną rolę odgrywają kobiety. Wszechobecne w twórczości autora *Nieobjętej ziemi* literackie superego sprawia, że Miłosz niczym Zeus na literackim Olimpie jest głównym protagonistą analizowanej przeze mnie twórczości, jej niepodważalnym, najważniejszym centrum, w którym kobiety, nawet te najbliższe jego sercu i przedstawiane zazwyczaj z czułością, a nawet tkliwością, *de facto* taktowane są instrumentalnie, stając się pożywką jego literackich pasji i ambicji.

Joanna
Schwartz-Garniec